

CAPUT LXXXIV.

147. Barnabas, qui et Joseph, natione Cypriæ civitatis, a Cyro rege Persarum conditæ, cum Paulo in gentibus apostolatam adeptus, deinde propter Joannem discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, se junctus a Paulo, nihilominus evangelicæ prædicationis in junctum sibi opus exercuit.

CAPUT LXXXV.

148. Timotheus Ephesiorum episcopus de civitate Listrensi, patre Græco, id est, ethnico, matre autem Judæa, ut refert Apostolus dicens: *Quia habitavit fides in avia tua Loide, et matre*

147. De sancto Barnaba Apostolo, ejusque epistola, vide Editionem Cotelerii Patrum apostolicæ, et Bibliothecam ecclesiasticam Gallandii, tom. I. AREV.

148. *Dicens, etc. Cod. Alban.: Dicens: Recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta; quæ et habitavit primum in avia tua, etc. AREV.*

149. Dorotheus Tyrinus inepte Timotheum inter septuaginta Christi discipulos recenset, cum puer a sancto Paulo apostolo secum assumptus fuerit. AREV.

A tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoque.

149. Hic autem fuit discipulus Pauli, ejusque spiritalis filius, quem puerum prope secum idem Paulus assumpsit. Qui pudicus et virgo permansit, quique apud Ephesum in monte qui vocatur Plion, cum magno honore sepultus quiescit.

189 CAPUT LXXXVI.

150. Titus, Pauli discipulus, et in baptismo filius, natione Græcus, ex gentibus solus a Paulo apostolo post Evangelium circumcensus, quem ad instruendas Græcæ Ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibi in pace defunctus est, atque sepultus.

B 150. Neque Titus inter septuaginta Christi discipulos cum Dorotheo collocandus, qui fuit potius Pauli discipulus. Vide Pauli Epist. ad Titum, cap. II, 7. Codex Veron. post *sepultus* addit: *De nominibus duodecim apostolorum, qui ad universum orbem terrarum dimissi sunt ad prædicandum. Duodecim fuerunt Christi discipuli, etc. Tribus evangelizat discipulis, ut supra, cap. 81. AREV.*

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

IN LIBROS VETERIS AC NOVI TESTAMENTI PROŒMIA.

190 Prologus.

1. Plenitudo Novi et Veteris Testamenti, quam in eaque catholica recipit Ecclesia, juxta vetustam priorum traditionem ista est.

2. In principio videlicet, quinque libri Moysi, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium,

1. *Quam in canone.* Hoc libro castigando septem exemplaribus utebamur: tria Hispali adjecta erant, duo chartacea, tertium in membranæ. In duobus chartaceis legitur: *Quam in canone sacro.* Verum dictio *sacro* redundare visa est, et Hieronymus ubique in *canone* tantum ait, ut in prologo Galeato, his verbis: *Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, et Jesu filii Sirach liber, et Judith, et Tobias, et Pastor, non sunt in canone.* Augustinus, lib. II de Doctrina Christ., c. 8: *Totus autem canon Scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur.* Erat enim moribus receptum, ut fere in conciliis canon ederetur, omnes divinas Scripturas comprehendens. Ab eo canone libri *canonici* vocabantur. Quemadmodum e contrario *apocryphi* libri, id est, absconditi dicti sunt, quoniam eorum lectione, cum prohibiti essent, occulte tantum, et in latebris utebantur, et in divinis libris absconditi vox aliquando in vetiti significatione sumitur, ut in ps. xvi, vers. 14: *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum, id est: Quæ lege erant prohibita comederunt.* Sic sane locum intelligit Apollinarius in Psalmorum Metaphrasi, his verbis:

Τὸν χρυφίαν ἔπλησαν ἐν πολλοῦσαν δὲα νηδύν-Πηθεύ-
τας σάλων. MARIANA.

Ibid. Eruditus notis hic liber in Editione Grialii

C id est, recapitulatio legis et quasi secunda lex.

3. Huc succedunt libri Jesu Nave, Judicum, et libellus ejus 191 est titulus Ruth, qui non ad historiam Judicum, ut Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur.

illustratus fuit, ut facile Marianam agnoscere possis, cujus nomine expresso aut indicato profereatur. Finitus de hoc opere disserui in Isidorianis, cap. 62, ubi præfationem quoque a Zaccaria in hos libros præparatam descripsi. In editione Hagonocensi post ecclesia additur *quæ Isidorus senior exposuit*, quasi usque ad verba *ista est* sit titulus operis. AREVALUS.

2. *Id est, Genesis, etc... Numeri, al., Numerus, MAR.*

3. *Qui non ad historiam Judicum, ut Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur.* Hieronymus, in prologo Galeato Hebræorum, canonem referens, ait: *Deinde subtexunt Sophetim, id est, Judicum libram, et in eundem compingunt Ruth, quia in diebus Judicum facta ejus narratur historia.* Nimirum Hebræi Abesan, qui post Jeptem Judæorum populo præfuit, Booz Ruth maritum fuisse, persuasum habent. Hanc Hebræorum opinionem Isidorus refellit, sequiturque Augustini sententiam, II de Doctrina Christian., c. 8, ubi ait: *Totus autem canon Scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur; quinque Moyses, id est, Genesis, Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio, et uno libro Jesu Nave, uno Judicum, uno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad Regnorum principia videtur pertinere.* Quo loco suspicor Augustini locutio-

4. Quos sequuntur quatuor libri Regum. Quorum quidem Paralipomenon libri duo e latere annectuntur, quia earumdem gestarum rerum continent causas quæ in libris Regum esse noscuntur.

5. Quamquam et alia sunt volumina quæ in consequentibus diversorum inter se temporum texunt historias, ut Job liber, et Tobix, et Esther, et Judith, et Esdræ, et Machabæorum libri duo.

192 6. Sed hi omnes, præter librum Job, Regum sequuntur historiam, deinceps Judæorum annales suis quibusque temporibus persequuntur, continentes tristitia, sive læta, quæ post excidium Jerusalem judaico populo acciderunt.

7. Ex quibus quidem Tobix, Judith, et Machabæorum esse vitiatam, et castigandam ex hoc loco Isidori. Alioqui comparatio magis inepte poni videretur. Favet opinioni Augustini Josephus, lib. v Antiquit. c. 11, cum Heli sacerdotis ætate Ruth historiam accidisse ait. Isidorus ipse eam tantum dicti rationem inferius assertit, quod in eo libello genus regis David referatur. MAR.

4. Quia earumdem gestarum rerum continent causas. Causæ nomen varie sumitur; inter alia argumentum significat. Unde rhetoribus triplex causarum genus. Hoc loco negotium, eventum, successumque significare mihi videtur; Hispanorum more, quibus causæ nomen, hoc est, *cosa*, latissime patet lingue vernacule usui et proprietate, ac rem omnem significat, a qua significatione *causa* vox non multum differt. Julianus certe imperator latissima ejus vocis significatione usus est, cum Proceresium ad historiam scribendam hortatur, seque, si id suscipiat, pollicetur de actionibus suis commentarios ad eum curaturum: *Τὰς αἰτίας εἰ μὲν ἰστορίας γράψεις ἀκριβέστατα ἀπαγγέλλω σοι*. Utiliter inferius eadem voce Isidorus in eadem significatione, cum dicit: *Deuteronomium autem repetitionem eorumdem librorum, et quasi quoddam legis meditatorium dicitur; ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste vero omnium*. Locus ex Hieronymo desumptus est, nisi glossæ ordinariæ auctor fallit initio Deuteronomii: *Sicut liber, inquit, Deuteronomii repetitio est quatuor librorum legis; illi enim proprias continent in se causas, iste replicat universa*. Cassian., lib. in de Inst. cœnob., c. 5, et col. 21, c. 14, causam pro re, seu conditione posuit. MAR.

5. Esdræ et Machabæorum libri duo. Mallet legeretur Esdræ duo, et Machabæorum libri duo, ut Aug., unde hæc desumpta sunt, dixit in de Doctr. Christ., c. 8, his verbis: *Job, et Tobias, et Esther, et Judith, et Machabæorum libri duo, et Esdræ duo*. Vox certe duo ad utrumque referatur necesse est, alioqui summa librorum quadraginta quinque Veteris Testamenti Isidoro non constabit. Neque movere debet quod in Etymologijs, lib. vi, cap. 2, hæc verba leguntur: *Nec quemquam moveat quod unus Esdræ dicitur liber, quia secundus, tertius et quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur*. Quæ verba manifeste corrupta sunt. Nam quamvis Hebræi Esdræ et Nebemix sermones uno libro comprehendant, quod forte Isidorus in Etymologijs secutus est, apocryphi tamen Esdræ non tres libri, sed duo tantum sunt. MAR.

Ibid. In nonnullis mss. deest duo post Machabæorum libri. De verbis Etymologiarum, quæ corrupta censet Mariana, nonnisi suo loco annotavi ad lib. vi, cap. 2, num. 28. Cum eo capite Isidori ac notis initium hoc Proœmiorum conferri debet. De numero vero et auctoribus librorum sacræ Scripturæ passim interpretes. AREV.

6. Sed hi omnes, præter librum Job, Regum sequuntur historiam. Augustinus, loco citato, sic ait: *Sicut*

bæorum Hebræi non recipiunt. Ecclesia tamen eosdem inter canonicas scripturas enumerat.

8. Occurrunt dehinc Prophetæ, in quibus est Psalmorum liber unus, et Salomonis libri tres, Proverbiorum scilicet, Ecclesiastes, et Cantica canticorum. Duo quoque illi egregii, et sanctæ institutionis libelli, 193 Sapientiam dico, et alium qui vocatur Ecclesiasticus; qui dum dicantur a Jesu filio Sirach editi, tamen propter quamdam eloqui similitudinem Salomonis titulo sunt prænotati. Qui tamen in Ecclesia parem cum reliquis canonicis libris tenere noscuntur auctoritatem.

9. Supersunt libri sedecim prophetarum, ex qui-

est Job, et Tobias, et Esther, et Judith, et Machabæorum libri duo, et Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam usque ad Regnum vel Paralipomenon terminatam. Quod Augustinus de Esdræ libris intellexit, adnecti Regum et Paralipomenon libris, Isidorus ad Tobiam, Esther, Judith, Esdræ, et Machabæorum libros extendit; unde locus subobscurus redditur, quod, ut alii libri omittantur, de Tobia præsertim nescio quomodo possit intelligi, cum constet tempore Salmanasar et Senacherib ejus filii, ante eversam Jerosolymam, in Assyria vixisse. Nisi forte Isidorus Regum sequi historiam eos omnes libros credidit, quod post omnes, aut post aliquot reges, res in iis libris explicatæ contigerint. Porro Judæorum annales, Josephi historiam, aliosque Hebræorum de rebus suis libros intelligit, unde Sederholam, hoc est, Hebræorum Chronicon ante quadringentos amplius annos conflatum est. — *Ibid.* Persequuntur. Al., prosequuntur. — *Acciderunt*. Al., accesserunt. MAR.

8. Qui dum dicantur a Jesu filio Sirach editi. Codex divi Laurentii pro dum dicantur legit, dum sint. Juxta utramque lectionem (quod frequens in Isidoro est) particula dum pro cum accipitur, quod veteribus etiam usitatum fuit, ut in illa verba Æneidos 1.

Cum venit, auræis jam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, medianque locavit.

Servius ait: *Sane sciendum, cum, et bene malo errore a Romanis esse confusa*. Quod vero Sapientiam et Ecclesiasticum Jesu filio Sirach tribuit, et idem inferius repetit, ex Augustino desumpsit, in de Doctr. Christian., cap. 8, ubi ait: *Nam illi duo libri, unus, qui Sapientia, et alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Jesus filius Sirach eos scripsisse constantissime perhibetur; unde et ex ejusdem August. verbis, lib. xvii de Civit. Dei, c. 20, intelligitur proxinis verbis legendum, propter quamdam eloqui similitudinem, non autem propter grandem eloqui similitudinem, ut duo chartacei Hispanenses legebant. Verum non animadvertit Isidorus, Augustinum in Retract., c. 4, eam opinionem, quod spectat ad Sapientie librum, retractasse. Sane et Hieronymus præfatione in libros Salomonis de Sapientia libro ait: *Nonnulli scriptorum veterum hunc esse Philonis affirmant, quod Isidorus ipse se ipso prudenter secutus est, vi Etymol., c. 2, Philonis, ut ego suspicor, non Alexandrini, sed Biblici, de quo frequens in Eusebio mentio, libris de Preparat. evang.* MAR.*

9. Ex quibus quatuor sunt, qui majora volumina condiderunt. Sequitur hoc loco Græcorum et Latinorum opinionem, qui libros omnes prophetarum ab eisdem prophetis quorum nomina præferuntur, compositos esse credunt, cum, vi Etymolog., c. 2, Ezechielis et Danielis libros affirmet a quibusdam viris sapientibus scriptos esse, quæ est constans Hebræo-

bus quatuor sunt, qui majora volumina condiderunt, **A** 194 **15.** Actus etiam apostolorum, et Apocalypsis Joannis. Fiunt ergo in ordine utriusque Testamenti libri septuaginta et duo.

10. Reliqui vero duodecim breves sunt, et contigni, et ob hoc uno volumine coarctati, quorum nomina hæc sunt: Osee, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias et Malachias. Quidam autem Jeremiæ Lamenta segregantes, de volumine ejus resecurerunt, sicque quadraginta quinque libros Veteris Testamenti suscipiunt.

11. Hinc occurrit Testamentum Novum, cujus primum Evangeliorum libri sunt quatuor, scilicet, Matthæus, Marcus, Lucas et Joannes. Sequuntur deinde Epistolæ Pauli apostoli quatuordecim, id est, ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses duæ, ad Colossenses, ad Timotheum duæ, ad Titum vero, et ad Philemonem, et ad Hebræos singulæ.

12. Epistolæ quoque Joannis apostoli tres, Petri duæ, Judæ, et Jacobi singulæ.

INCIPIUNT PROOEMIA.

De Genesi.

18. Genesis, juxta fidem historiæ, describit fabricam mundi, et hominis conditionem, cataclysmum, et divisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gesta quoque omnium patriarcharum, usque ad ingressionem Israel in Ægyptum.

De Exodi.

19. Exodus continet Hebræorum servitutem, ac decem plagas **195** Ægypti, egressum populû, et nubem protegentem, transitum etiam Rubri maris, **C** mersumque cum curribus Pharaonem, et glorie decantationem, ingressum quoque eremi, cibum mannae, quo aliti sunt, percussionem quoque rupis, et fluentia in dulcedinem versa, pugnam Amalec, mandata etiam Decalogi, et arcam Testamenti, dedicationemque tabernaculi et oblationem.

De Levitico.

20. In Levitico autem lex sacrificiorum, hostia-

rum sententia. Rabbi Isaac Harania, præfatione in Cantica, et Rabbi Moyses Kimhi, lib. de Auctoribus sacrarum librorum viros congregationis magnæ librorum Ezechiel, duodecim prophetarum, Danielis, et Esther scripsisse aiunt. Quo magis miror ex hoc numero Daniele solum in e Chethubim, id est, hagiographia ab Hebræis poni. Hieronymus, prologo in Daniele, et præfatione comment. ad eundem prophetam, Porphyrium ait occasionem arripuisse calumniandi religionem nostram, quod negaret, Danielis prophetiam a propheta ipso editam fuisse, sed a quodam, qui in Judea vixit tempore Antiochi Epiphaniis, affirmaret scriptam. **MAN.**

40. *Al. Lamentationes, pro Lamenta; et secernunt, pro resecurerunt. MAN.*

14. *Matth. xiii, 52, Isai. vi, 3. Trishagios hymnum erumpunt. Sic legit Hispalensis in membranis. Septimacensis: Ter hagos hymnum erumpunt. Duo characteræ Hispalenses, et Tarraconensis: Hagios, Hagios, Hagios dicentes hymnum erumpunt. Alludit autem ad illa verba. Isai. vi, 3, ubi de duobus Seraphinis ait: Clamabat alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Porro hymnum erumpunt dixit pro in hymnum erumpunt, qua*

rumque diversitas, indumenta pontificum, et levitarum ministeria describuntur: ciborum etiam discretio, et diversæ peccatorum purgationes, vel hostiæ ordinantur.

De Numeris.

21. In Numeris vero egressæ de Ægypto tribus enumerantur, perfectionesque eorum, perfectorum ætate virorum, qui egressi sunt de Ægypto, computatio tenetur inserta, Prophetia Balaam, quadraginta quoque duarum per eremum mansionem sacramenta signantur.

De Deuteronomio.

22. In Deuteronomio autem, quæ est secunda lex, narrantur ea quæ inter Pharan, et Tophel, et Laban, et Naseroth, usque ad Cades Barne fuerunt populo dicta a Moysse: mandata, videlicet, atque promissa, maledictiones peccatorum, et promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses. Ibi dat benedictio-

locutionis forma Virgilius est usus, cum, in Æneid., ait:

Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem.

MAN.

D 15. *Hæc etiam duæ oliuæ. Hæc olivarum comparatio in uno tantum Laurentiano Codice erat, et in altero Hispalensi ad marginem, neque utriusque lectio consentiebat. Nos locum expungere omnino ausi non sumus, obelo notasse contenti argumento suspectæ lectionis. **MAN.***

16. *Al., computandum, pro comparandum. **MAN.***

18. *Conditio pro creatione, et cataclysmus pro diluvio verba sunt scripiorum ecclesiasticorum, cataclysmus etiam Varronis et Hygini. **ANEV.***

19. *Indicat Mariana deesse in nonnullis Mss. verba, quo aliti sunt, percussionem quoque rupis. **ANEV.***

20. *Al.: Et diversitas peccatorum, purgationesque. **MAN.***

21. *Al., fortassis, earum pro eorum. **MAN.***

22. *Populo dicta. Septimacensis et Tarraconensis legit populo data. Et alioqui dare dicere est, ut apud Virgilium, da Tityre nobis, et da, non indebita posco. Et contra accipere pro audire suuitor, Æneid. 1:*

neru filii Israel; ibique, terra repromissionis conspecta, moritur atque sepelitur.

23. Nonnulli autem Hebræorum quatuor tantum libros computant legis, id est, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros. **196** Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, et quasi quoddam legis meditatorium dicunt. Ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste vero omnium.

De Josue.

24. In Jesu Nave libro filii Israel, duce Jesu, Jordanem transcunt, ac secundo circumciduntur, subversisque dehinc Chananæorum gentibus, divisione erræ eorum hæreditatis sortes suscipiunt.

De libro Judicum.

25. In libro Judicum continentur peccata et servitutes Israel, exclamationesque populi, et miserationes Dei. Describuntur prospera, atque adversa bellorum.

De libro Ruth.

26. Liber Ruth ejusdem Moabitidis textit historiam, de cujus stirpe familia David descendit. Hunc Hebræi libellum ad Judicum librum subjungunt, pro eo quod in diebus Judicum gesta esse commemorant quæ in eo scripta sunt; ac contra Latini, pro eo quod genus regis David retextat, ortum ex eadem Moabide Ruth, ad corpus libri Regnorum veracius eum pertinere contendunt.

De libro Regum.

27. Regum liber, quamquam apud Latinos propter

Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.

25. Nonnulli autem Hebræorum quatuor tantum libros computant legis. Fuisse qui negarent Deuteronomium a Moysæ conscriptum esse, Nicolaus de Lyra, ad primum Deuteronomii cap., initio, docet, his argumentis: quod initio libri dicitur: *Hæc sunt verba quæ locutus est Moyses*, non scripsit; quod dicat quæ locutus est trans Jordanem quem fluvium nunquam Moyses transmisit; quod in fine Moysis describatur mors. Quæ argumenta refellere opus non est, et ea tamen opinioem ab antiquis Hebræis derivatam arbitror. Nam recentiores Judæi quinque libros legis, et omnes a Moysæ conscriptos esse constanter affirmant. Nam Deuteronom. xxxi, 9, dicitur: *Scriptis itaque Moyses legem hanc, et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, et cursus vers.* 24: *Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque compleverit, præcepit Levitis, etc.* MAR.

24. Al., divisionem terræ eorum hæreditatis sorte. MAR.

25. Notantur tanquam dubia a Mariana verba describantur prospera atque adversa bellorum. AREV.

26. Al., commemorantur pro commemorant. MAR.

27. Al., partes, pro partibus. — Primus, etc., al., primum Samuel scripsit. — Heli quoque sacerdotium in Samuel mystice fuisse translatum. Hæc est Augustini sententia, l. b. xvii de Civit. Dei, cap. 4, ubi ait: *Nam Heli sacerdote, reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis et judicis, et Saule abjecto, rex David fundatus in regnum, hoc, quod dico, figuraverunt: nempe Veteris Testamenti in Novum commutationem, quod Isidorus illo adverbio mystice significare voluit. Hieronymus, contra Jovinian., ex illis verbis psal. xxviii, 6: *Moyse et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus, colligit Samuellem non**

prolixitatem sui **197** in quatuor partibus sit desecutus, apud Hebræos tamen in duobus divisus est voluminibus. Quorum primus Samuel scribit, arcam Domini a Judæis transisse ad gentes, Heli quoque sacerdotium in Samuel mystice fuisse translatum. et in David Saulis regis imperium.

28. Malachim vero reges Judææ, et Israeliticæ gentis, gestaque eorum per ordinem digere temporum, ipsum quoque Israel ob errorem idololatriæ narrat in Assyrios transmigratum; ad extremum docet venisse Nabuchodonosor in Jerusalem, captivumque duxisse principem, ac populum, et subversisse urbem et templum.

De Paralipomenon.

29. Paralipomenon apud Hebræos sub unius libri volumine continetur, appellaturque ab eis *Dibre-haiamin*, id est, *Verba dierum*, apud nos autem propter prolixitatem sui in duabus decisus est partibus. Hæc est autem historia ordinem generationum et temporum continens. In qua scilicet non parva sanctorum Scripturarum eruditio continetur.

30. Namque in historia Veteris Testamenti in locis suis aut omnino **198** omissa sunt, aut fortasse non plene digesta, in isto summam ac breviter explicata sunt, cujus quidem series e latere legis, sive Regnorum adjuncta procedit, perveniens ad illud usque tempus quo et regnorum textus finitur. Namque ab exordio fabricæ mundi incipiens, protenditur per ordinem rerum gestarum usque ad ruinam Jerusalem in annis tribus mille septuaginta duobus per generationes septuaginta duas.

sacerdotem, sed Levitam tantum fuisse. Quæ sententia eruditius magis probatur. Qui enim esset sacerdos, præsertim summus, cum non esset de posteritate Aaronis? Idem, epist. ad Paulinum, quæ instar est generalis prælationis in sacros libros, sacerdotii mutationem non ab Heli in Samuelem, sed ab Abiathar in Saduch factam esse, competenter ait, eaque re legis veteris in novam transitionem significati affirmat. MAR.

28. Al., ab errore, pro ob errorem.

29. Paralipomenon apud Hebræos sub unius libri volumine continetur. Hæc ex Hieronymo sumpta sunt præfatione altera in libros Paralipomenon. Illud de suo auctor addidit, in duabus decisus est partibus; casum permutatione, ut sæpe consuevit. Paulo inferius, ubi nos legimus explicata sunt, duo chartacei expleta sunt. Verum nostram lectionem veriorum esse, tum ex plurium Codicum fide, tum ex ea Hieronymi præfatione intelligitur, tametsi sententia non discrepat, utrovis modo legatur. MAR.

30. Numquam ab exordio mundi incipiens, etc. Locum obelo confliximus, quamvis trium Codicum lectione subnixum, qui neque in annorum numero, neque in generationum conveniebant. Nos de annorum ratione non magnopere laboramus, cum in ea re, ut in qua maxime, scriptores varient. Eusebius, ab initio mundi usque ad Jerosolymæ excidium sub Nabuchodonosor annos numerat 4610. Hebræi in Seder-hulam 5558. Nos, cum in ea re non nihil operæ esset consumptum, annos inveniebamus 5590. Atque hæc de annorum ratione. Quod vero septuaginta duæ generationes, seu progenies ab exordio mundi usque ad excidium Jerosolymæ fuisse ait, suspicor lectionem esse vitiatam, et quinquaginta duas generationes poni debere, nempe quot in Luca, quot

De libro Job.

31. Job liber continet ejusdem sancti viri damnata, funera, vel flagella, et contumeliosa consolantium dicta, lamenta quoque ejus, in quibus totius mundi deplorat miseriam; consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, ejusque duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex suis passionibus et verbis Christi expressit imaginem; conjux vero ejus carnalium typani designat, qui, intra Ecclesiam positi, vitam spiritualium moribus suis scandalizant.

32. Amici vero ejus speciem præbuerunt hæreticorum, figuramque dogmatum perversorum. Porro Eliu, qui adversus Job gravi exprobratione innititur, significat eos qui intra sanctam Ecclesiam arrogant prædicant, et per tumorem cordis ac scientiæ factum, quidquid proferunt superbiæ exemplis ostentant.

De Psalterio.

33. Liber Psalmorum, quanquam uno concludatur volumine, 199 non est tamen editus uno eodemque auctore. Decem enim prophetæ sunt qui eos diverso tempore scripserunt, id est, Moyses, David, Salomon, Asaph, Eman, Ethan, Idithun, et filii Core Asir, Elcana, Abiasaph, sive Esdras. Nonnulli etiam Aggæi et Zachariæ esse existimantur.

34. De iis autem qui sine titulis sunt, traditio veterum talis est, ut cujus auctoris præscriptio præcesserit, cæteri, qui sine titulo sequuntur, ipsius esse credantur. Est autem hic liber allegoricis ac typicis sacramentis signatus; specialiter autem, quod natus, quod passus, quod resurrexit Christus, pene hoc omnium psalmorum resonat organum.

35. Sciendum autem quod apud Hebræos omnes que ab Hebræis ex veteri Testamento ab Adamo ad illud tempus numerantur. MAR.

32. Al., prætulerunt, pro præbuerunt, et ostendunt, pro ostentant. MAR.

Ibid. Amicos Job speciem hæreticorum præbuisse, in Allegoriis quoque notatur, num. 53. In quo opere multa sunt cum Procemiis communia, quod semel monuisse satis sit. AREV.

33. Decem enim prophetæ sunt, qui eos diverso tempore scripserunt. Sententia est Hieronymi, non omnes psalmos a Davide fuisse editos, epistola ad Cyprianum, et epistola ad Sophronium, et prima contra Iulianum. Cum Hieronymo omnes Hebræi conveniunt. Augustinus variis est initio commentar. in Psalmos, et xvii de Civitate Dei, cap. 14. Cæteri Iernie Græci et Latini expositores, omnes psalmos a Davide fuisse editos teneant. De re hac nihil in præsentia statuo. Nomina sane prophetarum, a quibus Isidorus psalmos esse compositos ait, in omnibus exemplaribus corruptissime posita erant. Nos veram lectionem restitimus, tum ex Codicum inter se collatione, tum ex prim. Paralip. vi, 22. In illis Core denarius prophetarum numerus completur. Esdras, Aggæus et Zacharias sub dubio ab Isidoro inter auctores psalmorum numerantur, conjectura tum verborum, tum vi Etymologiarum, cap. 2, ubi cum de re eadem agatur, eorum nomina prætermittuntur. Rabbi Isaac Harana, in Cantic. prælatione, decem quidem psalmorum auctores numerat, longe tamen aliter quam Isidorus: nempe, Adam, Melchisedech, Abraham, Moyses, Heman, et Idithun, et tres filios Core, que ad Judæorum fabulas ablegamus. Porro præcipua auctoritate et eruditione viri, Esdras non tantum, ut

A psalmi permisti fuerunt, et inordinati, quos tamen prius Esdras in unum volumen coegit, et in ordinem, numerumque disposuit, ac peroculto mysterii sacramento aliis alios prætulit ordine, dum posteriores videantur in tempore. Nam secundum historię cursum tertius psalmus quinquagesimo posterior est, sed propter mysterium in 200 ordine prior est. Sic enim habentur et cæteri, quia Spiritus sanctus eos præordinavit, ut voluit.

De libris Salomonis.

36. Salomon tria volumina edidit: primus ex his Proverbiorum liber est; secundus, qui appellatur Ecclesiastes; tertius, cujus titulus est Cantica canticorum. In quibus quidem tribus libris trium generum disciplinas composuit, quibus ad rerum scientiam pervenitur. In primis namque ethicam, id est, moralem; post hæc physicam, quæ qualitatem naturæ comprehendit; ad ultimum theoreticam, id est, contemplativam. In Proverbiis enim moralia docens, per communem quemdam loquendi usum altiore intelligentiam edidit, conservationemque mandatorum et doctrinæ cælestis institutionem succinctis versibus brevibusque sententiis coaptavit.

37. Sunt autem proverbia sub verbis aliis res alias explicantia, vel significantia, quæ aliter quam dicuntur intelliguntur, plus in virtute sententiarum quam in sono verborum, quæ Græci paræmias vocant. In Ecclesiaste vero rerum naturam discutiens, cuncta in mundo caduca et vana esse reprehendit [Forte, deprehendit]; rerumque omnium fragilitate perspecta, renuntiare mundo admonuit.

38. In Canticis autem canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea quæ sunt cælestia,

Hieronymus, epist. ad Sophronium, ait, psalmos omnes in unum volumen collegisse affirmant, sed etiam pro certo ponunt, ab eodem primum psalmum fuisse compositum, ut esset instar prælationis in universon opus, provocaretque lectorem ad divinæ legis lectionem. MAR.

34. De iis autem qui sine titulis sunt. Sententia est cum Hebræorum, tum Hieronymi, epistola ad Cyprianum, eo argumento contententis, undecim omnino psalmos Moysen auctorem habere, a psalmo octuagesimo nono, ubi ejus nomen præfertur, cum decem psalmi sequentes sine titulo sicut apud Hebræos. MAR.

35. Al., collegit, pro coegit. MAR.

Ibid. Coegit, etc. Alii: Collegit; de inde septuaginta seniores quodam spiritualis intelligentiæ mysterio, dum eos ex Hebræo in Græcum transferunt, et in ordinem numerumque disponunt. AREV.

36. Trium generum disciplinas composuit. Sic sentit Hieronymus initio commentariorum in Ecclesiast. et epistola ad Paulam Urbicam, nisi quod pro theoreticam, quam ponit Isidorus, Hieronymus priori loco theologiam, posteriori logicam posuit. Utramque lectionem conjunxisse videtur Isidorus ipse, in Etymolog. cap. 24. cum ait: In his quippe tribus generibus philosophiæ etiam eloquia divina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, ut in Genesi et Ecclesiaste, aut de moribus, ut in Proverbiis, et in omnibus passim libris, aut in logica, pro qua nostri theologiam sibi vindicant, ut in Cantic. canticor. et in Evangeliiis. — Ibid. Institutionem; al., imitationem. MAR.

38. Al., perveniendum pro provehendam. — Apud

el divina, sub specie sponsi et sponsæ, Christi Ec-
lesie unitatem declarat, atque animam ad 201
morem cælestium excitans provehendam ad con-
ortium Dei provocat. Illud etiam non est omitten-
dum, quod a doctoribus nostris traditur, apud He-
bræos hanc fuisse observationem, ne cuiquam li-
brum hunc legere permitterent, nisi viro jam per-
fectæ scientiæ, et laboratæ fidei, ne forte per im-
becillitatem infantie, et fidei imperitiam, non tam
rudiret cognitio lubricas mentes, quam potius ad
concupiscentias corporales converteret.

39. Omnes enim Scripturas a doctoribus eorum
radi pueris solitum est, etiam eas quas *deuteroseis*
vocant. Quatuor tantum ista ad ultimum reservari
est, principium Genesis de mundi creatione, Eze-
chielis quoque principia, in quibus de cherubium
cripsit, et finem ejus, in quo templi descriptio con-
iunctur, et Cantica Canticorum.

De libro Sapientiæ.

40. Liber Sapientiæ, qui vocatur *Panareton*, Christi
adventum, qui est sapientia Dei Patris, passionem-
que ejus aperta manifestatione denuntiat. Hunc
didit Jesus, filius Sirach, in quo etiam nonnulla
vivendi præcepta composuit.

202 *De Ecclesiastico.*

41. Ecclesiasticus vero morum pene omnium dis-
ciplinam, et sanctæ religionis conversationem affa-
lium copioseque conscripsit. Dicitur est autem Ecce-
siasticus, pro eo quod in medio cœtu populi, id est,
coram ecclesia fuerit habitus. Hic enim propter
omnium sensus similitudinem et eloquii paritatem

Hebræos hanc fuisse observationem. Sic Hieronymus,
ad Paulinum, de Genesi, et principia atque finem Eze-
chielis, et Origenes, homil. 4 in Cantica, ut dem-
ferme verbis, quos Isidorus in hunc modum: *Alii*
enim observari etiam apud Hebræos, quod nisi quis
ad ætatem perfectam maturamque pervenerit, libellum
hunc ne quidem in manibus tenere permittatur. Sed et
illud ab eis accepimus custodiri, quandoquidem moris
est apud eos omnes Scripturas a doctoribus et sapien-
tibus tradi pueris, simul et eas quas deuteroseis appel-
lant. Ad ultimum quatuor ista reservari, id est, princi-
pium Genesis, in quo mundi creatura describitur, et
Ezechielis, etc. Porro ætas perfecta xxx annorum
erat, ut ait Hieronymus loco citato, et deuteroseis,
ut ipse Hieronymus docet epistola ad Algasiam,
q. 10 et in Ezechi. cap. xxxvi, Judaicæ traditiones, et
fabulæ erant. Primo Institut. apost., c. 7, Clemens
traditiones seniorum vocat deuteroseis. Eas Epiphani-
us hæres. 53, contra Ptolemæas, apud Hebræos
quatuor libros comprehensas esse ait. Nostra ætate
Thalmod babilonien in Misna, et Clemara distri-
butum est, auctore Elia in Thi-bi. Misna autem et
deuterosis, quod vis utriusque nominis declarat, re-
petitionem significantis, idem sunt, ac proprie signifi-
cant præcepta vel expositiones legis, quæ post
Moysen ab Hebræis inventa sunt, qua ratione inter
Moysis libros deuteronomium hoc nomen habet,
quod sit velut repetitio præcedentium librorum, et
quasi secunda lex, ut ipsis Isidori verbis utamur. MAR.

Ibid. Animadvertendum etiam Hebræos existi-
masse non oportere ut sacre Scripturæ libri omnes
promiscue omnibus legendi traderentur. Et illo
quidem tempore quo librorum copia non ita facilis
erat, quippe cum manu omnes scriberentur, fortasse
non ita magnum periculum imminabat; at nostro
tempore, quo typographiæ beneficio innumera li-
-

Salomonis titulo prænotatur. Constat autem et hunc
librum a Jesu filio Sirach editum fuisse, et inter
reliquos sacrarum Scripturarum libros pari habitum
veneratione.

De Isaia.

42. Isaia propheta, qui interpretatur *salus Domini*,
hic, postquam de altari missus calculus labia ejus
purgavit, dignus efficitur Spiritus sancti prophetia.
Speculaturque duo seraphim in ænigmate duorum
Testamentorum, cum duodecim alis, id est, apostolis,
qui prædicatione sua totum mundum volucris cele-
ritate discurrunt, tegentes faciem et pedes sedentis
in throno Dei, id est, occultantes ea, sive quæ ante
sæculi fuerunt exordia, sive quæ post transactam
hujus mundi figuram futura sunt.

43. Hic tamen post visionem Judæ et Jerusalem
adversus cæteras gentes, quæ in circuitu ejus sunt,
prophetiæ convertit sermonem, et juxta qualitatem
locorum, et vitæ diversitatem, quæ essent eis mala
ventura denuntiat. Post captivitatem enim Jerusalem
ruinam Babylonice comminatur.

203 44. Deinde necem Philistiim, vastitatem
Moab, exterminium Damasci, et Ægypti commotionem,
et solitudinem maris deserti, obsidionem quo-
que Edom, fugam et interitum Arabiæ, excidium
vallis Sion, subversionem etiam Tyri, sive quadru-
pedum. Sed figuratiter in visione Judæ Synagoga
projicitur, et Ecclesia Domino capulatur. In ruina
Babiloniæ confusio totius mundi superbiaque argui-
tur, et finis ejus monstratur. In vastitate Moab error
scientiæ sæcularis in silentium luctumque mutatur.

rum exemplaria facillime in vulgus prodeunt, quis
neget sanctissime ab Ecclesia constitutum fuisse ne
vulgari sacrarum biblicarum lectio cuius sine delectu
permitteretur? AREV.

39. Omnes, etc. Alii: *Quandoquidem moris est*
apud eos, omnes Scripturas a doctoribus et sapientibus
tradi puris, simul et eas quas deuteroseis appellant,
ad ultimum quatuor ista reservari. AREV.

40. Liber Sapientiæ, qui vocatur *Panareton*. Sic legit
Tarracoenensis. In aliis Codicibus vox *Panareton* cor-
rupta erat, nisi quod in omnes terminabant. Ea
verba ex Hieronymo, prologo in Salomonis opera,
errore quodam sumpta ab Isidoro sunt. *Fertur, in-*
quit Hieronymus, et Panaretos Jesu filii Sirach liber,
et alius pseudepigraphus, qui Sapientia Solomonis in-
scribitur. Quod ergo Hieronymus de Ecclesiastico
dixit, Isidorus ad Sapientia: librum transtulit, non
eadem prorsus voce. Nam Panaretos, qua voce Hier-
onymus est usus, eximium ac præcipuum significat,
ab ἀρόμαι, Panareton autem ἀπό τῆς ἀρετῆς quasi
virtutum omnium apothecam. Rabanus, prolog. in
Ecclesiast., Isidori etymon secutus, non gignendi
casu, ut ipse, sed nominandi, neque de Sapientiæ
libro, sed Ecclesiastico, propter excellentiam, inquit,
virtutum suarum Panaretos, id est, omnium virtutum
capax appellatur. MAR.

Ibid. Verba *Hunc... composuit obelo a Mariana*
tanquam duba notatur. AREV.

42. Totum mundum volucris celeritate discurrunt.
Hispanismus est, pro *Per totum mundum. MAR.*

44. Excidium vallis Sion. Sic constanter legebant
omnia exemplaria præter unum Laurentianum, cui,
quod recens esset descriptum, non multum fiduci tribue-
bamus, in quo *excidium vallis visionis* legebatur.
Isai. xxii, 1. Hieronymus et Vulgata *Onus vallis visionis*
legunt. Septuaginta interpretes *βῆμα τῆς φάραγγος*

45. In eversione Ægypti totius mundi idololatriæ destruantur, templique Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philisthiim luctus eorum monstratur, qui abieciunt jugum Christi, et elevat se contra scientiam Dei. Porro per Damascum prædicatione gentium, et ruina ostenditur populi Judæorum. Per onus maris deserti hujus sæculi tentatio declaratur, et quæ illi ventura sunt ostenduntur.

46. Per Idumæam oritur sol justitiæ gentium, et tenebræ veniunt populo Judæorum. Per Arabiam prædicatur aqua baptismatis præbenda iis qui fugerunt gentium errores, vel eorum blasphemias. Per vallem Sion perditio prædicatur Jerusalem, et hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt. Per Tyrum gentibus prædicatur, ut, sæculi errore deposito, ad Christum Dominum convertantur.

47. Reliqua vero ejus vel de Christo, vel de Ecclesia gentium sunt, sive de consummatione mundi. Prophetavit autem annis ferme LXX, sub regibus quatuor Judæ, ordine atque genere sibi met 204 succedentibus, id est, Ozia, Joathan, Achaz, ad ultimum Ezechia: sub quo pars magna voluminis ejus usque ad calcem textur prophetiæ.

De Jeremia

48. Jeremias propheta, qui interpretatur *excelsus Domini*, simplex in loquendo, et ad intelligendum facilis; qui in omnibus dictis et passionibus suis Redemptoris nostri imaginem prætulit. Ille, postquam in typo Christi regna destruxit diaboli, justitiæque vel fidei ædificavit imperium, jubetur prophetare super omnes gentes, Ægyptum videlicet et Palæstinos, Moab et Amon, Edom et Damascum, et Cedar, et super regna Assur, necnon super Helan, et Babyloniam

49. Inter hæc autem videt virgam vigilantem divinæ correctionis et potestatis. Ollam quoque succensam, id est, Judaicam plebem igne carnalium desideriorum ardentem. Aspicit et duos cophinos ficorum in præfiguratione duorum populorum.

50. Descendit et in domum figuli, et videt diminutionem vasis prioris, et novi instaurationem ad designandum defectum prioris populi, et successionem futuri. Sumit etiam calicem supplicii, atque universis gentibus porrigit. Accipit et lumbare sub exemplo populi Judæorum, atque putrefactum projicit illud in dispersionem trans flumina gentium. Ostendit et calicem aureum Babylonis, per quem

Σδν, id est, *verbum vallis Sion*, quo loco suspicor, Hebraicam lectionem, ut in plerisque aliis locis, ab antiquo esse mutatam, et pro גיא הרייז ut habent Codices Hebraici hoc tempore, et Hieronymus, Septuaginta legisse גיא הרייז facili inter se litterarum permutatione, lectio commutari potuit; sententia non dissimilis est, cum Rabbi Salomo et Rabbi David Kimhi, commentariis ad eum locum, contendunt vatem de valle Sion, atque Jerosolyma esse locutum. MAR.

45. Jam alibi monui in textu Grialii fere semper idolatria scribi pro idololatria. AREV.

47. Prophetavit autem annis ferme LXX. Quot annis singuli prophetæ vaticinati sint, haud promptum est explicare. In Eusebii Chronico, nisi locus est vitia-

inebriatus est mundus lethifero idololatriæ haustu.

51. Jubetur et projicere in Euphratem volumen lapidi alligatum, ad demonstrandum interitum Babylonis, vel figuratiter totius mundi. Increpat etiam delinquentes, et ad conversionem provocat.

52. Ad ultimum plangit ruinam Jerusalem, templique excidium, et dispersionem gentis; quæque non tantum prænuntiavit, sed etiam præsentia vidit. Exorsus est autem duodecimo anno Josiæ regis Judæ eo tempore quo et Olda mulier prophetiæque ejus per quatuor reges extensa est, sub Josia, et Eliacim, et Joacim, et 205 Sedecia, sub quo eversa est Jerusalem. Annis LXXII et tribus mensibus prophetavit, excepto illo tempore quo post eversam Jerusalem in Ægypto cum populo fuit.

De Ezechiele.

53. Ezechiel, qui in Latinum vertitur *fortitudo Dei*; hic figurans typice Christum, stat juxta fluvium sæculi, et præclara conuatur mysteria.

54. Cernit similitudinem gloriæ Dei, et quatuor animalia in similitudinem evangeliorum, et rotas se invicem continentes in typo testamentorum. Videt et aurigam, il est, Christum, deorsum igne judicii, sursum electri, id est, divinitatis fulgore rutilantem. Comedit quoque librum divinæ legis, in quo scriptum est lamentum pœnitentium, et carmen iustorum, et væ eorum qui post peccatum pœnitentiam non egerunt.

55. Deline accipit laterem, in quo obsessa Jerusalem pictura describitur, vel in quo sub typo Christi ejusdem Jerusalem, id est, totius Ecclesiæ, quæ est e latere Christi formata, mysteria describuntur. Capit et hic propheta somnium sinistri lateris, in typo mortis peccatorum, qui ad lævam positi æterna supplicia sustinebunt: ac demum a sinistro in dextro latere dormire jubetur propter spem eorum qui per mutationem morum resurrectionis gloriæ obtinebunt. Aspicit interea et duas virgas sibi met copulatas, in similitudinem circumcisionis, et gentium, sive aquilam sub Nabuchodonosor, velut Antichristi figura, magnis alis, et volucris celeritate totius mundi imperia occupantem.

56. Plangit præterea sub specie principis Tyri beatitudinem diaboli, quam amisit, et ruinam ejus magnam [*Fortè*, magna] cum lamentatione deplorat. Ad ultimum, arundinem vel funiculum gestans metitur sub specie sanctorum mystice Jerusalem.

tus, ab initio vaticini Isaïæ usque ad ejus interitum, centum ferme anni elabuntur. Neque minor est difficultas in Jeremia, quem Isidorus annis LXXII et tribus mensibus prophetasse ait, et suspicor velimenter locum esse corruptum. Nam Hieronymus, comment. ad I ejus prophete cap., uno et quadraginta annis vaticinatum esse ait, præter illud tempus, quando ductus est in Ægyptum; ex Eusebii Chronico, ab initio Jeremiæ prophetiæ usque ad eversam Jerusalem, colliguntur anni XLV. MAR.

50. *Diminutionem vasis prioris.* Diminutionem pro comminatione dixit, juxta illud Tereuti: *Diminuum ego caput tuum hodie, nisi abis.* MAR.

55. *Al., tyrum mortis: et Antichristi figuram.* MAR.

57. Inter hæc mystica subjicit quædam moralia, falsos criminatur prophetas, atque speculatoribus præcipit ne reticeant malitiam. Quatuor etiam ultionum pœnas peccatoribus prædicat, animasque redire ad corpora sua prophetat. Ostendit quoque unumquemque **206** pro se rationem Domino redditurum, nec in progeniem posse ultra diffundi labem paterni delicti.

58. Objurgat inter hæc sub Oolla et Oolliba omnem turpitudinem Samaritæ et Jerusalem; nativitatemque objicit contumeliosam. Sæpe etiam ad penitentiam captivos provocat populos, et post prævaricationem admonet populum redire conversum. Ille autem ætatis suæ anno 55, et captivitatis quinto in Chaldæa exsulans prophetavit: ibique vaticinium consummavit.

De Daniele.

59. Daniel, qui interpretatur judicium Dei, quique etiam de Christo cunctorum manifestior prophetarum est. Denique iste non solum venturum prædicavit, ut cæteri, sed etiam et tempus incarnationis et passionis per ordinem regum et numerum definivit annorum, ita ut potius non videatur futurum prædicere, sed quasi transacta narrare. Ille autem quatuor regnorum cernit frequentius visiones, eorumque differentias sub diversis imaginibus intromittit.

60. De Antichristo quoque ostendit quod ipse sit cornu pusillum, id est, parvo tempore regnaturus, et, decem regibus subjugatis, solus postremis temporibus regnaturus. De consummatione Jerusalem vel mundi plura scribit, sive de die iudicii, et regno sanctorum. In fine autem voluminis prophetiæ suæ Susannæ historiam et Belis draconisque fabulas ponit.

61. Ille autem liber apud Hebræos Hebraicis quidem litteris, **207** sed Chaldaica lingua scriptus est. Prophetavit autem in Babylone, quando et Ezechiel.

De Osee.

62. Osee propheta, qui intelligitur *salvans*, in duodecim prophetis primus, profundior reliquis in sen-

tentiis, et operosior intellectu. Iste ad eas tribus quæ vocantur Ephraim et Samaria, domum Joseph et Israel, loquitur, sed per Ephraim hæreticos arguit, qui recedentes ab Ecclesiæ unitate, participes facti sunt idolorum.

63. Per Samariam autem eorumdem hæreticorum demonstrat figuram, qui præceptorum Dei custodes esse mentiuntur, et sub prætextu veritatis mendacium colunt. Ille historialiter Judæos in Christo ultimo tempore credituros pronuntiavit. Tertium quoque resurrectionis dominicæ diem prædixit. Prophetavit autem in diebus Ozia regis Juda, sive Jeroboam regis Israel, quando et Isaïas.

De Joele.

64. Joel propheta, qui interpretatur *incipiens*. Iste, ad Judam tantum et Jerusalem vaticinium proferens, in principio sui voluminis, post voluptuosa convivia ad luctum provocat Jerusalem, excidiumque ejus pronuntiat. Prædicat quoque vocationem gentium, et super congregatos credentes superventurum Spiritum sanctum. Prophetavit autem sub Joatham rege Juda, quando et Michæas.

De Amos.

65. Amos, qui interpretatur *onus*, vaticinavit in Samariam et Jerusalem, tria et quatuor scelera gentium sub totius mundi figura describens. Primum itaque scelus, quia omnes in Adam peccaverunt. Secundum, quia insitam naturæ legem immemores rationis **208** non intellexerunt. Tertium quoque eorum qui datæ legi non obedierunt. Quartum inextinguibile eorum qui in Christo non crediderunt, pro quibus sceleribus intonat Dominus ignem, id est, sententiam æterni iudicii illaturum.

66. Ille autem adventum Christi sub dominica voce ita prædicat: *Ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians in hominibus Christum*. Reliqua autem, quæ de Amasia et Jeroboam, sive Israel loquitur, topologicæ ad hæreticos sunt referenda. Prophetavit autem sub rege Ozia, eo tempore quo Osee et Isaïas.

tavi in ut ait Varro, quia ita ab eo scriptum puto. **AREV.**

62. Al., *peritior* pro *operosior*. **MAR.**

63. Al., *eorum* pro *eorumdem*. — *Ibid.*, *Præceptorum, al., præceptorum Dei legem custodisse se mentiuntur. In Christo ultimo tempore credituros*. Archaismus est, pro *in Christum, ut Aeneid. II, Talis in hoste fuit Priamo*. Simili libertate dicendi superius dixit, *transmigratum pro transmigrasse, invisum pro inviderunt, et alia, quorum inire rationem longum esset*. **MAR.**

65. Al., *Samaria*. **MAR.**

66. Al., *formans* pro *firmans. Annuntians in hominibus Christum*. Sic quatuor Codices correctiores; tres alii legebant *annuntians in hominibus Christum suum, ut est in ipso contextu Septuaginta interpretum, et ut legit Augustinus, xviii de Civit. Dei, cap. 28. Totus locus ex Amos iv, 13, desumptus est, ubi Vulgata Editio habet: Quia ecce formans montes, et creans ventum, et annuntians homini eloquium suum, nimirum, ut docet Hieronymus, comment. ad eum locum ubi ejus et nostro tempore Hebræi legunt*

57. Al., *comminatur* pro *criminatur*. **MAR.**

58. Al., *vaticinium suum consummavit*. **MAR.**

60. *Et Belis draconisque fabulas ponit*. Plerique Codices pro *fabulis fabulam* legebant. Hieronymus tamen prologo in Daniele, unde hæc Isidorus est mutuatus, Susannæ historiam negat, hymnum trium puercorum, Belis et draconis fabulas in Hebræo esse. Eodem modo loquitur proœmio commentariorum ad eundem prophetam, neque vocis insolentia moveri quis debet, ut credat Hieronymi et Isidori testimonio Danielis vaticinium ea parte falsi acensari. Nam fabula, quæ a fando dicitur, ut ait Varro v de Lingua Latina, est res passim vulgata, sive vera, sive falsa sit. Itaque passim ea vox in utramque partem accipitur. Origenes, homil. 5 in Genes.: *Ille jam (inquit) refertur famosissima illa fabula Loth. Eusebius, in Hist. Ecclesiast., cap. 25: Audi fabulam, et non fabulam, sed rem gestam de Joanne apostola. Hieronymus, ad Philipp. II: Longum est, inquit, si vellem Samsonis fabulam ad Christi trahere sacramentum*. **MAR.**

Ibid. In nota Marianæ erat ut sit Varro, quod mu-

De Abdia.

67. Abdias, qui interpretatur *servus Domini*, inter omnes prophetas brevior numero verborum, sed gratia mysteriorum æqualis. Iste contra Idumæam loquens increpat mystice superbiam Edom, prioris videlicet populi audaciam, quod Jacob fratrem suum, id est, Christum ex Hebræorum stirpe creatum occiderit. In monte autem **209** Sion, quæ est Jerusalem, futuram salutem et Sanctum, qui est Christus, annuntiat, atque in monte Esau, per quem figuratur ecclesia gentium, futurum intonat Domino regnum. Prophetavit sub Josia rege Juda, quando et Michæas.

De Jona.

68. Jonas, qui interpretatur *columba*, tam sermone quam naufragio suo passionem Christi mortemque, et resurrectionem, figurat, sive quod de navi in mare, tanquam de cruce in terram, projectus est, sive quod, in ventre ceti exceptus, tanquam in sepultura terræ tribus diebus ac noctibus reconditus est, vel quod in figura Ninive pœnitentiam mundo prædixerit. In sequentibus autem typum gerit Judæorum, qui salutem gentium, non tantum advenire noluerunt, sed dum venit, invisit [Al., invidi] sunt. Ninive quoque gentium significat speciem, Jonas vero in hoc loco Judæorum.

69. Nam quemadmodum Ninivitarum salus ad æmulationem provocavit Jonam, ita redemptio gentium scandalum existit Judæorum. Merito et contra Orientem civitatis sedisse legitur sub umbra hederæ, quia eadem plebs separans se a salute Ecclesiæ, dolore tabida, contra Christum, id est, Orientem Ecclesiæ, linguam suam movere nititur, sedens

כֹּה שָׂדֵה, Septuaginta legerunt גִּשְׁרֵי, atque ea fuit variæ interpretationis occasio. MAR.

Ibid. In altero ex meis exemplaribus Hebrææ voces notæ incipiunt א. AREV.

67. Al., eorum stirpe creatum. Prophetavit autem sub Josia. Locus est implicatissimus. Hebræi, ut Hieronymus ait, initio in eundem prophetam, sentiunt hunc esse Abdiam qui Achab tempore prophetas pavit in specubus. Dorotheus in Synopsi eundem tertium ducem quinquagenarium ad Eliam missum ait. Utrumque Isidorus ipse sequitur, de Vita et morte sanctor. Hæc si vera sunt, non Ozia tempore vaticinatus est, sed Josaphat, ut habent Codices Septimancensis, Laurentianus, et Hispalensis in membranais. Hieronymo, in Osee, Oseas, Isaias, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas σύγγρονοι fuerunt. Cum hac opinione convenit lectio quæ est in duobus chartaceis Hispalensibus, nempe sub Ozia esse vaticinatum. Isidorus ipse Abdiam Michææ cœtaneum, Michæam Sophoniæ facit. Sophonias sub Josia vaticinatus est, quo tempore Jeremias. Itaque Codices Tarraconensis et Parisiensis prophetam hunc sub Josia vaticinatum esse aiunt. Hanc nos lectionem secuti sumus, tametsi de Joële ait paulo superius: *Prophetavit autem sub Joatham rege Juda, quando et Michæas*. Nisi hoc etiam fortassis loco Joatham legendum sit Josia. MAR.

Ibid. Arbitror Marianam scripsisse Joatham legendum sit pro Josia, vel certe hoc voluisse. Vide var. lect. AREV.

68. Al., indicat pro figurat. MAR.

69. Quia adveniente, etc. II Cor. v, 17. Prophetavit autem sub Ozia, IV Reg. iv, 15. Jeroboam filii Joas regis Israel, qui fuit æqualis Ozia, ætate Jonam

A sub umbra legis, quæ umbra a verme arefacta est, quia, adveniente Christo, vetera transierunt, et ecce facta sunt omnia nova. Prophetavit autem sub Ozia rege Juda, quando et Osee, et Amos, et Isaias prophetaverunt.

De Michæa.

70. Michæas propheta interpretatur *quis iste?* Comminatur Samariæ iram Domini ob causam simulacrorum, interitumque populo Israel **210** venturum denuntiat. Locum etiam in quo nasceretur Christus demonstrat. Prophetavit autem sub Josia, quando et Sophonias.

De Nahum.

71. Nahum, qui est *consolator*, simulacra gentium exterminanda pronuntiat, necnon urbem sanguinam Jerusalem, post cuius interitum pedes annuntiantis pacem, id est, Salvatoris adventum proclamant.

De Habacuc.

73. Habacuc, *amplexans*, sive *luctator fortis*, in principio voluminis sui describit diabolium cum membris ac moribus suis; in fine vero præannuntiat adventum passionemque Salvatoris.

De Sophonia.

75. Sophonias, *speculator mysteriorum Domini*, et *abscondens*, cernit captivitatem urbis Jerusalem a Romanis futuram, per vocem clamoris a porta piscium, et per collium contritionem, id est, montis Sion, qui est collis Jerusalem; necnon et aliarum gentium eversionem prædicat, terroremque divini iudicii intonat.

74. Loquitur etiam contra Moab et Ammon, sed per ipsos tanquam finitimi populo Dei, et proximi

vixisse constat. Falluntur enim qui Jonam eum puerum fuisse aiunt quem Elias ad vitam revocavit, IV Reg. iv. Tametsi Dorothei, Hieronymi magnorumque aliorum virorum auctoritate nitantur. MAR.

70. Al., populi Israel. Prophetavit autem sub Josia, quando et Sophonias. Alii Codices legunt sub Ozia. Neutrum placet, mallem sub Ezechia, propter locum Jerem. xxvi, 18: *Michæas de Morasthi fuit propheta in diebus Ezechia regis Juda*. Ipse initio sæc. prophetiæ ait: *Verbum, quod factum est ad Michæam Morasthitem, in diebus Joatham, Achaz et Ezechia, regum Juda*. Fortassis ad Josia regnum pervenit, quando Sophoniam vaticinatum esse constat, quem Isidorus Michæam æqualem facit, Michæam Joeli et Abdia. MAR.

71. Nahum, qui est *consolator*. Sic Septimancensis; at Tarraconensis et Hispalensis, in membranais, *consolatus*, quæ lectio haud contemnenda est. Porro in Seder-holam Hebræi asserunt Joel, Nahum et Habacuc vaticinatos esse Manassis tempore, et quoniam improbus erat, subicuisse ejus nomen. Hieronymus prologo in duodecim prophetas: *In quibus autem, ait, tempus non præfertur in titulo, sub illis eos regibus prophetasse, sub quibus et hi qui ante eos habent titulos prophetaverunt*. Quam opinionem unde desumpsit Hieronymus non invenio. Isidorus sane vaticinatus Nahum et Habacuc nulla tempora designavit. MAR.

Ibid. E duobus meis exemplaribus Editionis Grialianæ in altero erat *jejunio*, in altero recte invenio in nota Marianæ; quod observatum a me alibi etiam est, ut constet, inter exemplaria ea formis excudenda nonnullas correctiones additas fuisse. AREV.

72. Al., pronuntiat adventum. MAR.

catholicis sacramentis, **211** hæretici arguuntur. A Hic tertium diem resurrectionis Christi prophetat, atque in adventu Christi totum orbem sub uno jugo Domino servitutum annuntiat. Prophetavit autem sub Josia, quando et Jeremias.

De Aggæo.

75. Aggæus, qui interpretatur *solemnis*. Hic in vaticinii sui textu templum Domini restaurandum præcepit, contritionem prædicat gentium, vel commotionem totius mundi prædicit, ac sub figura Zorobabel Christi vaticinatur adventum. Septuagesimo autem anno captivitatis populi prophetavit, duobus tantum mensibus Zachariam vaticinio suo præcedens.

De Zacharia.

76. Zacharias, qui nominatur *memoria Domini*, B postquam jam Domini patribus prophetavit, vidit virum sedentem super equum rufum, in figura corporis Christi, roseum sanguine passionis, sive myrteta, gentium populum significantia; aspicit et cornua quatuor, sive fabros in figura gentium, quæ Judam et Israel dispergentes, gravi pondere depresserunt.

77. Intuetur similiter et Jesum, sordibus carnis et mortalitate vestitum, quibus ablatis, indutum immortalitate et gloria. Cernit et lapidem, qui est Christus, septem habentem oculos, id est, septiformis spiritus plenitudinem. Inter hæc intuetur torrem et titionem extinctum, id est, diabolum. Candelabrum videt in figura Christi cum lucernis septem, quæ sunt Ecclesiæ; necnon et duas olivas, ad dexteram et ad sinistram candelabri positas, duorum C Testamentorum typum significantes.

78. Assumit quoque Idem duas virgas funiculi et decoris in typo Judæorum et gentium. Aspicit deinde duas mulieres, id est, hæreticorum plebes, sive Judæorum, in alis suis levantes amphoram, id est, diabolicam doctrinam, massamque plumbi, quod est **212** pondus peccati gravissimum, sive volumen volans, in quo peccata hominum et supplicia describuntur.

79. Videt et quadrigas quatuor, nno prædicationis evangelicæ jugo currentes. Post hoc aspicit equos missos ad prædicationem mundi: primum rufum, passione martyrii. Secundum nigrum, equalore penitentiae. Tertium album, candore baptismatis. Quartum varium, expositione et doctrina fidei. Cernit D quoque et tubas, sanctorum gestantes figuram, per quas Dominus mundo canit, atque angulum, in quo duo ex adverso populi conjunguntur, sive paxillum, figuratiter Christum, infixum in cordibus populorum,

76. Al., in patribus. MAR.

77. Inter torrem et titionem nullum disertmen reperiri puto. AREV.

78. Al., Diabolum, massamque pro diabolicam doctrinam, massamque. MAR.

79. In textu Grialii erat *infixio* pro *infixum*, quod ex aliis et sensu ipso correxi. AREV.

81. Al., *Angelus Dei*.—*Finis*. Al., *finem annuntiat*. Al., *denuntiat*. MAR.

82. Al., *bonos, et sine crimine esse d.*—*Reddendas, etc.* Al., *reddenda a vopulis præcipit*. MAR.

describit et pastorem, Antichristum, opus et intentionem in sinistro habentem.

80. Equum quoque in figura plebis hæreticorum, et ascensorem ejus diabolum. Prædicat etiam fontem in domo veri David, patentem in lavacro regenerationis. Alia quæcunque scribit, aut de adventu Domini, aut de ejus passione sunt, aut de sæculi fine, sive judicio. Prophetavit autem secundo anno Darii regis Medorum, iisdem temporibus quibus et Aggæus, anno septuagesimo desolationis templi et captivitatis populi.

De Malachia.

81. Malachias, qui interpretatur *angelus Domini*, in principio vaticinii sui demonstrat odium Judæorum in Esau, et dilectionem junioris populi in Jacob. B In sequentibus autem veteres Judæorum victimas reprobat. Et sacrificium transferri ad gentes annuntiat. In fine vero adventum Domini, diem quoque judicii justorumque præmia, et impiorum pœnas. Joannem etiam prædicat ante primum adventum Domini missum, et Eliam ante secundum adventum annuntiat esse mittendum.

82. Inter hæc nonnulla moralia et disciplinis congruentia explicat, in quibus corripit populum, sive sacerdotes despicientes nomen Domini, atque ejus sacramenta pollutis oblationibus et sacrificiis **213** violantes. Præmonet etiam episcopos doctos, et sine macula esse dehere, et citra personarum acceptionem populos veritatem instruere; discordes quoque arguit, decimas et primitias reddendas in prædicatoribus a populis Ecclesiæ præcipit.

85. Objurgat et eos qui conjuges suas despiciunt, et aliarum amore nectuntur. Similiter et illos qui, miseriam suam dolentes, felicitatem laudant eorum qui hujus mundi prosperis perfruuntur. Prophetavit autem novissimus in Babylone, quando Aggæus et Zacharias.

De Esdra.

84. Esdras scribit populum, expleto captivitatis tempore, imperante Cyro rege Persarum, in Jerusalem fuisse reversum; ac sub Zorobabel et Jesu filio Josedech, sacerdote magno, sive Nehemia, muros Jerusalem templumque et altare renovatum, jus quoque sacerdotum restitutum, et sanctæ religionis cultum, multisque opibus gentium principumque Persarum muneribus perornatum.

De Machabæis.

85. Machabæorum libri, licet non habeantur in canone Hebræorum, tamen ab Ecclesia inter dividorum voluminum annumerantur historias. Præno-

85. *Suas despiciunt, et aliarum amore nectuntur.* Duo Hispanenses post hæc verba addunt: *Hunc autem Malachiam Hebræi Esdras intelligunt sacerdotem. Nam et complura quæ in hac propheta scribuntur in ejus volumine continentur.* Quæ verba tametsi Hieronymi, præfat. in hunc prophetam, et Augustini xx de Civit., c. 25, auctoritate defendi poterant, tanquam male assumta loco movimus, rejecimusque in hunc locum. MAR.

84. Al., *scripsit, populum*. MAR.

tant autem prælia inter Hebræorum duces gentesque Persarum, pugnam quoque Sabbatorum, et nobiles Machabæi triumphos, fœdus quoque amicitiarum cum Romanorum ducibus, actaque legationum.

De quatuor Evangelisti.

86. Evangeliorum prædicatio, quamvis quadrifaria sit, una est tamen, **214** quia ex uno eodemque ore Divinitatis processit. Hæc sunt enim quatuor flumina, de uno paradisi fonte manantia, quæ quadrupli unione decurrunt, ac per totum mundum cœlestis prædicationis ministrant fluente, gratiæ ac fidei virorem infundunt.

87. Hæc est illa in Zacharia quadriga Domini, in qua per omnem orbem evecus leni iugo colla sibi cunctarum gentium subiecit. Ii sunt etiam, et quos sub quatuor animalium specie visio prophetalis descripsit, id est, hominis, leonis, bovis et aquilæ.

88. Namque primus, scilicet Matthæus, ut homo, ordinem humanæ nativitatæ designat. Secundus, scilicet Marcus, ad instar rugientis leonis statim in principio sui divinæ potestatis fortitudinem intonat. Tertius, scilicet Lucas, victimam sacerdotis præmittens, quasi vituli mortem insinuat. Quartus, scilicet Joannes, more aquilæ aspectans cœlum, terram avidus transvolat, atque nativitatæ verbi occulta mysterii intelligentia penetrat; sed ex his tria illa animalia, quæ in terra gradiuntur, actualem vitam sequentes, ea tantummodo persecuti sunt quæ homo Christus in terris temporaliter gessit. Quartum autem animal contemplationis acie cœlestia inspicit, et pauca operum, plurima divinitatis sacramenta digessit.

89. Matthæus itaque in principio regalem Christi sequens prosapiam, et moralem, tamen deinceps potius disciplinam secutus, pauca signorum et plura vivendi præcepta composuit. Item Marcus abbreviator Matthæi, ea quæ in itinere ad rationem vitæ regendæ docebat Petrus, veloci stylo retexuit, gradiens pariter **215** inter Lucam atque Matthæum,

86. Al., *Quadrifariam sit. — Virorem. Al., rorem. Al., vigorem. MAR.*

Ibid. Nonnulli Editi titulum præmittunt: *Præfationes librorum Novi Testamenti. Comparisonem quatuor fluminum paradisi adhibuit Isidorus, lib. vi Etymol., cap. 16: Inter cætera autem concilia quatuor esse scimus venerabiles synodos, quæ totam principatibus fidei complectuntur, quasi quatuor Evangelia, vel totidem paradisi flumina. Vide etiam Sedulium, lib. iii, vers. 475. Pro virorem melius fortasse est vigorem. AREV.*

87. Al., *Subegit, vel subjugavit pro subiecit, et describit pro descripsit. MAR.*

88. Al., *Vitulum pro vituli mortem. MAR.*

Ibid. Insignia evangelistarum eodem modo relata sunt in Allegoriis, n. 130 et seqq. AREV.

89. *Matthæus itaque.* Hæc verba, usque ad illud: *Et in principio fuisse annuntiavit*, in duobus Hispaliensibus tantum erant, et suspectæ fidei esse visa sunt, quocirca obelo sunt jugulata, quemadmodum totus ille locus de Epistolis beati Petri, cui initium est: *In prima autem Epistola*, usque ad extremum. Præterea nonnulla alia verba toto opere obelo notata sunt, de quibus ut propria mentio fieret, et sin-

plura tamen ex Matthæo commemorat, non tantum rerum, sed et verborum ordinem servans.

90. Lucas vero historiæ magis ordinem tenens, copiosius cæteris gestorum Christi virtutes enuntiat. Ad ultimum Joannes, naturalia explicans, transvolavit cœlos, et angelos, Verbumque Dei reperit, et in principio fuisse annuntiavit.

91. Ex his primus et ultimus ea prædicaverunt quæ ex ore Christi audierant, vel quæ ab illo facta vel gesta audierunt. Reliqui medii duo ea tantummodo quæ ab apostolis cognoverunt: quorum quidem Matthæus Evangelium in Judæa primus scripsit, deinde Marcus in Italia, tertius Lucas in Achaia, ultimus Joannes in Asia. Ex quibus solus tantum Matthæus prædicationis suæ historiam Hebræo perstrinxit stylo. Reliqui vero Græci sermonis eloquio ediderunt.

De Epistolis Pauli.

92. Paulus apostolus quatuordecim Epistolis prædicationis suæ perstrinxit stylum. Ex quibus aliquas propter typum septiformis Ecclesiæ septem scripsit Ecclesiis, conservans potius nec excedens numerum sacramenti propter septiformem sancti Spiritus efficaciam. Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses, ad Hebræos, reliquas vero postmodum singularibus edidit personis, ut rursus ipsum illum septenarium numerum ad sacramentum unitatis converteret.

93. Argumenta autem earundem Epistolarum hæc sunt: imprimis Romanæ plebis fidem collaudat; Corinthios gemina doctrina **216** castigat, apud Galatas per gratiam fidei excludit opera legis, Ephesios magnificat in fide, quam acceperunt; laudat Colossenses pro eo quod in fide perstiterunt; Philippenses Evangelium custodisse gratulatur; Thessalonicenses, in prima Epistola, fide crevisse et operibus, in secunda, persecutiones tolerasse fortiter gloriatur.

94. Instruit quoque per Timotheum et Titum Ecclesias. Philemonem de emendato servo Onesimo rogat.

gulorum ratio redderetur, non iudicavimus fore necessarium. MAR.

Ibid. Mendacium irrepsit in utroque meo exemplari Editionis Grialianæ verum pro rerum. AREV.

91. *Reliqui vero Græci sermonis eloquio ediderunt.* Hæc multo commodior opinio est, omnes evangelistas, præter Matthæum, Græce scripsisse, quam quæ nuper prodit, Marcum Latine scripsisse, nullo satis idoneo argumento fundata. MAR.

Ibid. Marcum Latine scripsisse tenent nonnulli, qui putant autographum Evangelii sancti Marci asservari Venetiis. Verum somnium est quidquid de autographo hoc dicitur, de quo videri potest P. Blanchini Evangeliarum quadruplex, et Zachariæ Historia litteraria Italiae, tom. 1, pag. 14 et seq. Non solum Marcum, sed alios quoque evangelistas Latine scripsisse magis absurda opinio est. AREV.

92. *Ad Thessalonicenses, ad Hebræos.* Hebræos non ponit in numero Ecclesiarum, quoniam ad eos scribit, ut paulo inferius ait, qui a fide recesserunt. *Reliquas. Al., reliquas vero quatuor. MAR.*

93. Al., *Steterunt pro perstiterunt, et gratulatur pro gloriatur. MAR.*

Ad ultimum Hebræos, qui in Christo crediderunt, et A postmodum persecutionibus Judaicis territi a ille recesserunt, confortat, atque ad gratiam Evangelii revocat.

De Epistolis beati Petri.

95. Petrus apostolus scripsit duas Epistolas, quæ canonicæ nominantur. Scripsit autem iis qui, ex circumcissione eredentes, in dispersione gentium erant, quæ quidem videntur quibusdam esse planiores; dum tam profundis repletæ sint sensibus, ut per eas qui possunt perscrutari divinæ scientiæ sensum, quasi per breve quoddam receptaculum, magnas sententias et magna sibi mysteria revelari contueantur.

96. In prima autem Epistola scribit regenerationis potentiam, et prophetas, qui prænuntiaverunt futuram Ecclesiæ in passionibus tolerantiam. Admonet deinde pontifices in castitate vivere, et, ut parvulos, sine dolo manere. Demonstrat etiam sanctos lapides esse vivos, et populum acquisitionis, et regale sacerdotium. Inter hæc popularibus bene vivendi ordinem instituit; hortatur mulieres subditas esse, cultuque pretioso non incedere, viros quoque ad modicum uxoribus adhærere, orationem frequentare, et cum omnibus unanimiter vivere. Præterea scribit arcæ mysterium, sive baptismi sacramentum, per quod homo a mundi actibus liberatur.

97. Imperatque fidelibus solius divinæ voluntatis obedire præceptis, nec ultra carnis inservire desideriis. Docet etiam clerum ac populum sibi ministrare vicissim, passionem Christi nullum pavescere; et de domo Dei inchoare iudicium, et coronari sanctos, 217 mansuetudinem quoque et humilitatem alternam invicem admonet observare, insidiasque diaboli omni sollicitudine præcavere, adjiciens omne opus bonum incipientis per Deum ad consumptionem perducere.

98. In secunda autem Epistola alloquitur fideles, in hoc mundo quasi interfectos, atque exhortatur omnes de peioribus ad meliora transire. Scribit etiam justorum memorias refoveandas, memoratque pseudopphetas utriusque Testamenti, qui sunt magistri mendacii. Deinde infert diluvii exemplum ad signandum interitum impiorum, et eorum qui, voluptatibus peccatorum injecti, servi corruptionis effecti sunt.

99. Scribit etiam abundare novissimis temporibus derisores, et apud Deum mille annos unum diem haberi prædicat. Inter hæc resurrectionem elementorum, novitatemque cœli et terræ. Ad extremum de Epistolis Pauli loquitur, quas cum quidam indocti non intelligunt, pravo eas sensu evertunt.

96. De verbis quæ hoc numero et tribus seqq. continentur, paulo ante Mariana, ad num. 89. Quod dicitur, *sanctos esse lapides vivos*, etc., alluditur ad verba sancti Pauli: *Dilectis Dei, vocatis sanctis*. AREV.

98. Forte, *voluptatibus peccatorum illecti*. MAR.

102. *Secunda quoque, quam Electæ dominæ scripsit*. Primam Joannis Epistolam ad Parthos scriptam esse, Ilyginus in sua epistola decretali, et Augustinus, et

De Epistola beati Jacobi.

100. Jacobus frater Domini scripsit unam Epistolam, ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, cujus sententiæ immensam scientiæ claritatem legentibus videntur infundere.

De Epistolis beati Joannis.

101. Joannes apostolus tres scripsit Epistolas, quarum prima, officium charitatis commendans, tota in amore Dei et fraterna dilectione versatur.

102. Secunda quoque, quam Electæ dominæ scripsit, dilectionis hortatur studium; denotat etiam seductores, et ab hæreticis admonet declinandum.

218 105. Tertiam autem Caio scribit, in qua colaudat eum in studio veritatis et opere misericordiæ; deinde denotat proterviam ejusdam Diotrepis, et Demetrio testimonium perhibet veritatis.

De Epistola sancti Judæ apostoli.

104. Judæ Epistola increpat blasphemantes in Christo, et quosdam impudicos sub exemplo impiorum, qui per superbiam et luxuriam sempiternis ardoribus traditi sunt, pro quibus admonet Ecclesiam ut eos arguat, et ad pœnitentiam cohortetur.

De Actibus apostolorum.

105. Apostolorum historia nascentis Ecclesiæ fidem opusque describit, cujus quidem scriptor Lucas evangelista monstratur. Continet autem ea quæ in Judæa vel gentibus per gratiam Spiritus sancti, tam a Petro quam ab aliis apostolis, et specialiter a Paulo, operata vel gesta sunt.

De Apocalypsi.

C 106. Joannes, postquam scribere septem jubetur Ecclesiis, aspicit filium hominis sedentem in throno, et viginti quatuor seniores, et quatuor animalia procedentia ante thronum, in dextera quoque sedentis librum septem sigillis signatum, in quo bellum, egestas, mors, clamor interfectorum, finis quoque mundi notatur et sæculi.

107. Describit deinde duodena millia servorum Dei, qui signantur in frontibus; ibi septem angeli tubis canunt sequenti grandine et igne cum sanguine in terra. Tertia quoque pars terræ ibi comburitur, et tertia pars maris sanguis efficitur; astraque ipsa rutilantia tertiam fulgoris partem amittunt; ibi de fumo putei lucustæ producuntur dæmoniorum, accipientes potestatem lædendi qui non sunt agni cruore signati.

D 108. Præterea comedit Evangelista librum Testamenti oris prædicatione suavissimum, et operis difficultate amarum. Metiturque cœleste templum, describitque verba viginti quatuor seniorum, 219 et arcam Testamenti, ac mulierem amictam sole, pugnamque in cœlis Michaelis cum dracone, ruinamque draconis.

Quæst. evang., q. 39, affirmant. Cassiodorus, lib. de Divin. lect., cap. 14, ait: *Epistola Petri ad gentes; Judæ, Jacobi et Joannis ad Parthos*. MAR.

Ibid. In Hagancensi Editione: *secunda quoque, quæ electis scribitur*. Sed inscriptio est: *Electæ dominæ et natis ejus*. De qua sancta femina Electa sermo alicubi fit in Actis martyrum. AREV.

106. Al., *procedentia pro procedentia*. MAR.

Conspicit præterea et Antichristi figuram, habentem A luptate munda servaverunt. Exsequitur deinde interitum meretricis Babylonæ, et nuptias Agni, adventum iudicii, interitumque Antichristi, et sempiternam punitionem diaboli. Ad ultimum memorat resurrectionem mortuorum, cœlique novitatem, et terræ, descriptionemque Jerusalem, flumen etiam baptismi mundum, lignumque vitæ Dominum Jesum Christum.

109. Narrat inter hæc et canticum Testamenti novum, speculaturque angelos gestantes pateras, cernitque similiter interitum bestię, et beatitudinem eorum qui corporis sui vestimenta absque carnis vo-

109. Al., *phialas*; alii, *citharas* pro *pateras*. MAR. *Ibid.* Nonnulli Editi addunt: *Jesum Christum, cui*

est honor, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen. Quæ verba in melioribus desunt. AREV.

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

LIBER NUMERORUM

QUI IN SANCTIS SCRIPTURIS OCCURRUNT.

220 CAPUT PRIMUM.

Quid sit numerus.

1. Non est superfluum numerorum causas in Scripturis sanctis attendere. Habent enim quamdam scientiæ doctrinam, plurimamque mystica sacramenta. Proinde regulas quorundam numerorum, ut voluisti, placuit breviter intimare.

2. In principio autem, quid sit numerus definiendum est. Numerus est congregatio unitatis, vel ab uno progrediens multitudo, cujus quidem universitas infinita est, nec ulla potest multitudine terminari.

3. *Par* numerus est qui in duabus æquis partibus dividi potest; *impar* vero, qui dividi æquis duabus partibus nequit, uno medio vel deficiente, vel superante. Pariter *par* numerus est qui secundum parum numerum pariter dividitur, quousque ad indivisibilem perveniat unitatem, ut puta, *sexaginta quatuor*. Habet enim **221** medietatem *triginta duo*; hic autem *sedecim*, *sedecim* vero *octo*, *octonarius* vero *quatuor*, *quaternarius* duo, *binarius* unum, qui singularis indivisibilis est.

CAPUT II.

De unitate.

4. *Unitas* est pars minima numerorum, quæ secari non potest. Idem autem unus semen numerorum, non numerus. Ex ipso enim cæteri manant, vel procreantur; eundemque solum esse (constat) mensu-

1. Quæ ad hunc librum præfationis loco illustrandum facere maxime possent, ea omnia sedulo a nobis in Isidorianis, cap. 63, exposita sunt, ubi etiam auctores indicantur qui de allegorica seu mystica numerorum interpretatione agunt, quique cum Isidoro nostro ab iis quibus id otium fuerit, conferri poterunt. Quod ait Isidorus, *ut voluisti*, indicat opus ad aliquem fuisse directum; sed quisnam is fuerit, incertum omnino est. Cum liber nunc primum edatur, et ex uno tantum ms. exemplari Taurinensi descriptus sit, neque enim aliud exemplar alibi exstare novi, nullas varias lectiones afferre licet, ac solum nonnullas conjecturas in locis obscurioribus apponam. In multis locis sacræ Scripturæ numeros mysterio aliquo gaudere tradit etiam Isidorus, *Etymol.*

Bram, et incrementorum causam, statumque decrementorum. Nam omnium incrementa ab ipso incipiunt, rursusque usque ad ejus unitatem perveniunt.

5. Nam et post decem, nisi ab uno rursus incipiat, nequaquam deinceps numerorum incrementa consurgunt. Idem etiam insecabilis est, nec per ulla partes dividi potest, quia ubique pars est, ubique totus est, ad cujus exemplum unus est Deus, unus est mediator Dei et hominum Homo Christus Jesus. Paraclitus quoque Spiritus unus; una est Mater Ecclesia, fecunditatis successibus copiosa, pro cujus unitatis formula insinuanda angelus ille apud Ezechielem limen portæ Jerusalem calamo uno metitur.

6. Sed et arca Noe desuper collecta in unum cubitum coarctatur; in latere quoque arcæ fit ostium unum. Unum est etiam in Ecclesia baptismum; fides eadem una est. Mundus idemque unus. Sblis etiam, quem cernimus, lumen unum. Quam unitatem rite sapientes hujus mundi concordiam, vel pietatem, amicitiamque dixerunt, quod ita neccatur, ut non secetur in partes.

7. Itaque quia divisionem sui unitas non capit, deinde cum unum factum in quocumque defluerit, licet ejus linea insecabilis, ac sine una latitudinis significatione habeatur, tamen conjunctis binarium D reddet.

lib. iii, cap. 4. Sanctus Augustinus, quæst. 152 in Genes., lib. 1: *In numeris, quos in Scripturis esse sacratissimas et mysteriorum plenissimas, ex quibusdam, quos inde nosse potuimus, dignissime credimus.*

5. *Par*, etc. *Etymolog.* lib. iii, cap. 5.

4. *Addidi constat*, quod in Isidori operibus solet abesse, ut sæpe animadverti.

5. Sanctus Leander, Isidori frater, in homilia de conversione Gothorum in Actis concilii Toletani iii: *Unus est enim Christus Dominus, cujus est una per totum mundum Ecclesia*, etc. De cujus fecunditate multa ibi Leander.

6. Posset legi *unus... baptismus*. Sed nihil muto.

7. *Malim sine ulla... conjunctio binarium reddet.*